

Прийнята постанова Уряду удосконалила питання залучення перекладачів / сурдоперекладачів для забезпечення надання доступної та якісної безоплатної вторинної правової допомоги особам, які відповідно до Закону України “Про безоплатну правову допомогу” мають право на її отримання і не володіють державною мовою та/або є глухими, німими чи глухоніми.

Завдяки цьому з початку 2019 року Регіональним центром з надання БВПД у Дніпропетровській області було залучено перекладача у 70 випадках. Виникла потреба у перекладі з української на російську мову, рідше – з українською на арабську, англійську.

Серед причин, з яких у поодиноких випадках було відмовлено у наданні перекладача:

- Невчасне інформування про мовну пару, місце, дату та час з надання послуг усного перекладу (менше доби, як у випадку з листом з апеляційного суду, який надійшов 5 червня з вимогою перекладача на судовий розгляд, який призначено на 5 червня)

- У разі, якщо обвинувачений не є суб’єктом права на безоплатну правову допомогу і, відповідно, не має захисника, призначеного Центром

- Відсутність вільного перекладача у день судового процесу

- Відсутність перекладача зі знанням відповідної мови (вірменська, грузинська)

Черняк Н.П.,

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Рец В.В.,

курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Кримінальне процесуальне право як динамічна сукупність правових норм, яка регламентує процесуальну діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду із попередження, виявлення, розслідування і розкриття злочинів, сьогодні вміщує у собі багато інститутів. Ці інститути як взаємопов’язані, так і взагалі жодним чином не корелюють між собою, але складають систему кримінального процесу України. Слід звернути увагу на те, що держава забезпечує надійні і досконалі правові механізми для того, щоб

реалізувати принцип невідворотності кримінальної відповідальності у кримінальному процесі України. Таким допоміжним інститутом реалізації даного принципу виступає інститут спеціального досудового розслідування, норми якого закріплені у главі 24-1 КПК України. Така сукупність однорідних правових норм є досить новою у вітчизняному правовому полі і потребує детального вивчення і переосмислення окремих положень. Вітчизняні науковці сучасної процесуальної науки нерідко звертають увагу на гострі питання даної тематики.

Питання спеціального досудового розслідування досить дискусійне у сучасній процесуальній науці. Д.О. Алексеєва-Процюк досліджує проведення спеціального досудового розслідування щодо окремих категорій осіб, які знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції та на окупованих територіях і наголошує на необхідності визнання таких процедур на законодавчому рівні [1, с.157-169]. Ю.І. Азаров взагалі ставить під питання доцільність імплементації, застосування та розповсюдження на території України спеціального досудового розслідування та спеціального судочинства, наголошуючи на тому, що успішне запровадження даного інституту залежить від розробки дієвих механізмів контролю і стримування для запобігання порушень прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [2, с.134-140]. Питання інституту захисника у спеціальному досудовому розслідуванні входить до предмету дослідження Дубівки І.В., яка наголошує на тому, що участь захисника у такому розслідуванні є обов'язковою. Це передбачено законодавством і має бути обов'язково враховано під час проведення певних процесуальних дій та вилучення доказів [3, с.57].

З метою врахування особливих умов, у яких перебуває Україна (наявність тимчасово окупованої території, районів проведення антитерористичної операції), 12 травня 2016 року Верховною радою України схвалено Закон № 889-VIII, яким тимчасово до 15 квітня 2017 року у розділі XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України визначено нові особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень [5].

Слід нагадати, що спеціальне досудове розслідування визначається у КПК України як застосування визнаного міжнародним правом правила (*in absentia*), яке полягає в заочному досудовому розслідуванні, а у подальшому і заочному судовому розгляді з метою забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли особа ухиляється від слідства і суду [4].

Відповідно до статті 297-1 КПК України «...спеціальне досудове розслідування здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних відповідно до загальних правил досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цієї глави» [5]. Спеціальне досудове розслідування може розпочинатися за окремі категорії кримінальних правопорушень. У ч.2 ст.297-1 зазначено номери статей, за якими, на підставі ухвали слідчого судді, здійснюється досудове розслідування. Об'єктами криміналь-

них правопорушень, посягання на які може стати підставою для проведення спеціального досудового розслідування, є наступні: громадська безпека (ст.ст. 255; 258; 258-1; 258-3; 258-4); господарська діяльність (ст. 209); авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, проти журналістів (ст. 348); службова діяльність та професійна діяльність, пов'язана із наданням публічних послуг (ст. ст. 364; 364-1; 365; 365-1; 368; 368-2; 368-3; 368-4; 369; 369-2; 370); правосуддя (ст. ст. 379; 400); мир, безпека людства та міжнародний правопорядок (ст. ст. 436; 437; 438; 439; 440; 441; 442; 443; 444; 445; 446; 447) [6].

У ході аналізу суті та завдань спеціального досудового розслідування, а також його процесуальної спрямованості за Кримінальним процесуальним кодексом, окремих норм Кримінального кодексу виокремлено вищезазначені об'єкти, які охороняються кримінальним законом і є родовими об'єктами у спеціальному досудовому розслідуванні.

Суть спеціального досудового розслідування полягає в тому, що воно здійснюється за відсутності підозрюваного, тому що у випадку проведення спеціального досудового розслідування така особа: переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; оголошена в міждержавний та/або міжнародний розшук; понад шість місяців переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно якої наявні фактичні дані, що вона перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території або ООС [5].

На підставі вищезазначених умов прокурор або слідчий за погодженням із прокурором може звернутися до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, де відповідно до ст.297-2 буде викладено всі необхідні фактичні матеріали, які обґрунтовують необхідність проведення спеціального досудового розслідування [5].

Проте існують випадки, коли в рамках спеціального досудового розслідування виникають ризики для порушення засади кримінального процесу – забезпечення права на захист. Слід звернути увагу на те, що право на захист закріплено у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на захист в розумінні п.3 ст. 6 Конвенції, передбачає елемент вибору особи – захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника [7].

Відповідно до вищезгаданої Конвенції право на захист у ній комплексне і багатоаспектне, яке знайшло відображення і у вітчизняному КПК. Поняття «право захисту» характеризує ряд елементів, які, власне і складають структуру цього права, як у міжнародному, так і вітчизняному праві. У праві на захист можна виокремити наступні елементи: право особи захищати себе самостійно; а за певних обставин – право обирати захисника; право на безоплатну правову допомогу, якщо не має достатньо коштів або якщо цього вимагають інтереси правосуддя; право на практичну і ефективну правову допомогу взагалі [7].

Тематика інституту захисника у спеціальному досудовому розслідуванні є недостатньо розробленою у кримінально-процесуальній науці, тому потребує детального і ґрунтового вивчення, а також вирішення кола проблемних питань.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді. Таке процесуальне рішення слідчий суддя приймає на основі клопотання. Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. У випадку, якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника з тим, щоб уникнути порушення принципу процесуальної діяльності – забезпечення права на захист. Таке процесуальне рішення повинно бути скасоване у разі відсутності при цьому захисника, тому що таким чином також порушуватиметься інший принцип кримінального процесу – змагальність сторін.

Захисник у спеціальному досудовому розслідуванні – це особа, яка представляє сторону захисту і наділена процесуально правом брати участь у перебігу спеціального досудового розслідування. Захисник має право безпосередньо доводити поважність причини неявки за викликом слідчого шляхом виключення умов переховування, а зведення, наприклад, до незнання підозрюваним про факт виклику; сприяти збиранню доказів шляхом надання вичерпної конкретної інформації. Крім того, ключовим моментом у реалізації процесуальних прав і обов'язків захисника з метою уникнення процесуальних колізій є повідомлення особисто захисником про обов'язкову його участь у проведенні процесуальних дій і прийнятті процесуальних рішень з тим, щоб забезпечити законність, повідомити контакти для зв'язку і звертатися із клопотанням до слідчого про залучення до будь-яких судових процедур, які можуть бути проведені щодо підзахисного [8].

Власне, використання захисником такого алгоритму сприяє успішній реалізації його процесуальних прав і обов'язків. Проте існують і певні труднощі у системі відносин захисник-підозрюваний у аспекті відсутності зв'язку із особою підозрюваного, а відтак неможливості узгодження правової позиції, а також повідомлення про процесуальне становище кримінального провадження.

Отже, спеціальне досудове розслідування досить новий інститут у кримінальному процесуальному праві, тому існують певні труднощі із імплементацією і формуванням його норм. Досить важливим елементом під час проведення досудового розслідування є забезпечення права на захист і можливість реалізації в рамках існуючих норм процесуальних прав і обов'язків самого захисника. Проте успішність перебігу спеціального досудового розслідування залежить саме від рівня компетентності і обізнаності самого захисника, який через встановлення контактів із органом досудового розслідування сприятиме реалізації права на захист.

1. Алексєєва-Процюк Д.О., Цюприк І.В. Особливості спеціального досудового розслідування щодо окремих категорій осіб. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 157-169.
2. Ю.І. Азаров, М.П. Климчук. Чи доцільне запровадження процедури спеціального досудового провадження та спеціального судочинства в Україні. *Юридична наука*. 2014. №12. С. 134-140.
3. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. на здобут. к.ю.н. : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. 2017. 233 с.
4. Нові особливості спеціального досудового розслідування. Офіційний сайт прокуратури Чернівецької області : *веб-сайт*. URL: https://chrn.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=183954&fp=50 (дата звернення: 02.05.2019).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.05.2019).
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.05.2019).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 02.05.2019).
8. Очима адвоката: здійснення спеціального досудового розслідування. Протокол : *юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ru/ochima_advokata_zdiysnennya_spetsialnogo_dosudovogo_rozsliduvannya/ (дата звернення: 02.05.2019).